

ISSN 2181-9599

Doi Journal 10.26739/2181-9599

ЎТМИШГА НАЗАР

9 ЖИЛД, 3/2 СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
ТОМ 9, НОМЕР 3/2

LOOK TO THE PAST
VOLUME 9, ISSUE 3/2

ТОШКЕНТ-2026

Бош мухаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош мухаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
ЎзР. ФА. Тарих институти

Агзамова Гулчехра Азизовна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
ЎзР. ФА. Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори (DSc),
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика университети

Аминова Азиза Марковна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Навоий давлат педагогика институти

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори (DSc),
Тошкент ирригация ва кишлок хужалигини механизациялаш мухандислари институти Миллий тадқиқот университети

Худайқулов Тулқин Дўстбоевич
Тарих фанлари доктори (DSc)
Шаҳрисабз дала педагогика институти

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Қариши давлат техника университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Қариши давлат университети

Махкамova Надира Рахмановна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Тошкент ахборот технологиялари университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори (DSc),
Телави давлат университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодири Абдуллаевна
тарих фанлари доктори (DSc),
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ермегов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Хайдаров Ғайратбек Мирзапўлатович
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Андижон давлат университети

Рашидов Ойбек Расулович
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Тошкент давлат иқтисодиёт университети

Расулов Абдуллажон Нуриддинович
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Қозогистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори (DSc), профессор,
Қозогистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмуталиевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Тожибоев Музаффар Турдибоевич
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
ИИВ Академияси

Алиева Лале
тарих фанлари доктори (DSc),
Озарбайжон давлат университети

Саипова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори (DSc),
Догистон мустақил университети

Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc), профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Таниева Гулдона Мамановна
тарих фанлари доктори (DSc), доцент,
Низомий номидаги Ўзбекистон Миллий педагогика университети

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайдон давлат
иқтисодиёт университети

Мирзалиев Улуғбек Бегмурзаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Гулистон
давлат педагогика институти

Нуруллаева Шоира Кушназаровна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Урганч давлат университети

Курбанов Бахтияр Журабаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
Наманган давлат университети

Ҳакимова Шоира Сағдуллаевна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), UBS Тошкент филиали

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети
Масъул котиб

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Джоробекова Айнур Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонқулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исаков Баҳадир Нигматуллаевич
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Холмуродов Дилшод Рашидович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), Жиззах давлат
педагогика университети

Юсупов Аҳмеджон Шоназарович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти
Urganch davlat universiteti

Тиллажаева Хуршида Джумаваевна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
Тошкент давлат техника университети

Одилов Аброр Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети
Масъул котиб

Исоқов Бахтиёр Робидинович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Наманган давлат университети

Тўхтабасв Аъзамжон Шарипхўжаевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Халмуратов Бахтиёр Режавалиевич
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент,
Наманган давлат университети

Алимардонов Отабек Қудратович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доценти
Ўзбекистон Миллий университети

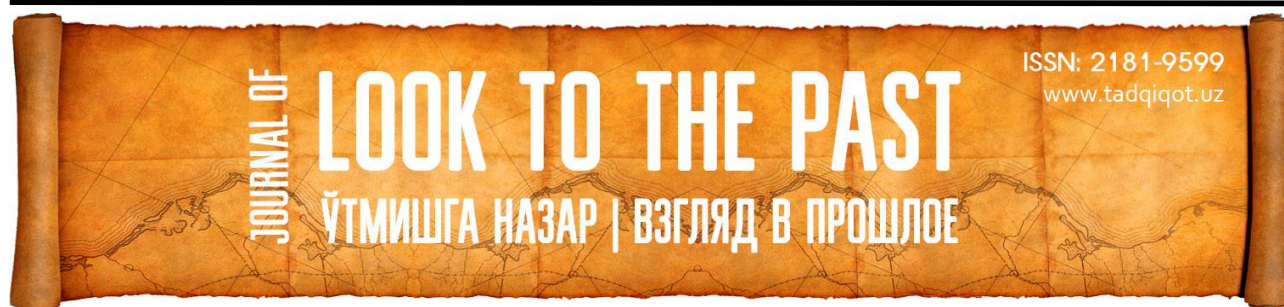
Турсунова Юлдуз Бобоқулловна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
ЎзР. ФА. Тарих институти

Азаматова Гулмира Байирбековна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
Jizzax davlat pedagogika universiteti

Каримжонов Жасурбек Мухторжонович
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD),
Ўзбекистон Миллий университети

МУНДАРИЖА | СОДЕРЖАНИЕ | CONTENT

1. Камола Саипова ПОЛИТИЧЕСКИЕ ПОТряСЕНИЯ 1917 ГОДА И ИЗМЕНЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО СОСТАВА НАСЕЛЕНИЯ ТУРКЕСТАНА.....	5
2. Аваз Ерметов ЎЗБЕКИСТОН ИЧКИ ИШЛАР ОРГАНЛАРИНИНГ СОВЕТ БОШҚАРУВ ТИЗИМИДА ТУТГАН ЎРНИ ВА ФАОЛИЯТИДАГИ ХУСУСИЯТЛАР (XX АСРНИНГ 20-30 ЙИЛЛАРИ МИСОЛИДА).....	15
3. Raximjon Xasanov YOSHLAR MA'NAVİYATI VA MILLIY TARBIYA.....	22
4. Alibek Bengmatov XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA JANUBIY O'ZBEKISTONDA SPORT KADRLARINI TAYYORLASH: SIYOSIY, IJTIMOIIY VA INSTITUTSIONAL OMILLAR TAHLILI.....	27
5. Ahmad Ergashev YANGI O'ZBEKISTON STRATEGIYASI: FUTBOL INFRATUZILMASINI MODERNIZATSIYALASHDA HUQUQIY ISLOHOTLARNING O'RNI.....	36
6. Baxtiyor Nazirov SURXON VOHASIDA XALQ MILLIY O'YINLARI GENEZISI VA TARIXIY-ETNOLOGIK TAVSIFI.....	45
7. Axmedjon Yusupov, Mohira Abdullayeva O'RTA OSIYO KO'CHMANCHI XALQLARI HARBIY BOSHQARUVIDA QUROL YAROG'LARNING O'RNI (ILK SAK-MASSAGETLAR MISOLIDIDA).....	54
8. Абдухолик Мингнарoв XX АСР БОШЛАРИДА ТУРКИСТОНДАГИ СИЁСИЙ ЖАРАЁНЛАР ВА ЖАДИДЛАР ФАОЛИЯТИНИНГ МИЛЛИЙ МАТБУОТДА ЁРИТИЛИШИ.....	60
9. Людмила Соколова ОСОБЕННОСТИ ПРОИЗВОДСТВА ХУДОЖЕСТВЕННОЙ ВЫШИВКИ В ФЕРГАНСКОЙ ДОЛИНЕ УЗБЕКИСТАНА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ.....	67
10. Baxtiyor Xalmuratov O'ZBEK XALQINING ORNITOLOGIK QARASHLARI: TARIXIY VA ZAMONAVIY TAHLIL.....	72
11. Jamshid Peremkulov XIX-ASR IKKINCHI YARMIDA TOSHKENT SHAHRI MAHALLALARI TARIXI.....	78
12 Anvarjon Erqo'ziyev XIV – XIX ASRLARDA O'RTA OSIYONING XALQARO SAVDODAGI ISHTIROKI.....	86

UO‘K: 9:433:908

Alibek Qahromon o‘g‘li Bengmatov,
Navoiy innovatsiyalar universiteti
Surxondaryo kampusi o‘qituvchisi

**XX ASRNING IKKINCHI YARMIDA JANUBIY O‘ZBEKISTONDA SPORT
KADRLARINI TAYYORLASH: SIYOSIY, IJTIMOIIY VA INSTITUTSIONAL OMILLAR
TAHLILI**

For citation: Alibek Q. Bengmatov. TRAINING OF SPORTS PERSONNEL IN SOUTHERN UZBEKISTAN IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY: AN ANALYSIS OF POLITICAL, SOCIAL, AND INSTITUTIONAL FACTORS. Look to the past. 2026, vol. 9, issue 3.

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.19845481>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada XX asrning ikkinchi yarmi davomida Janubiy O‘zbekiston hududida (asosan Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari misolida) sport kadrlarini tayyorlash tizimining shakllanishi va evolyutsion rivojlanishiga Sovet davri davlat siyosatining ko‘rsatgan tizimli ta’siri kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda markazlashgan boshqaruv mexanizmlari asosida aholining jismoniy tayyorgarligini, mudofaa qobiliyatini oshirish va ijtimoiy salomatlikni mustahkamlashga qaratilgan “Mehnat va mudofaaga tayyor” (GTO) umumittifoq dasturining strategik o‘rni ilmiy jihatdan asoslab berilgan. Shuningdek, mintaqada ixtisoslashtirilgan sport internatlari tarmog‘ining kengayishi hamda Qashqadaryo va Surxondaryo pedagogika institutlari qoshida tashkil etilgan jismoniy tarbiya fakultetlarining oliy ma’lumotli murabbiy va mutaxassislar tayyorlashdagi samaradorligi yoritilgan.

Maqolada o‘zbek milliy sport turlarining, xususan, kurash va uloq-ko‘pkari o‘yinlarining sovet jismoniy tarbiya modellari bilan integratsiyalashuvi, ayollar sportining mintaqaviy o‘ziga xosliklar doirasida ommalashishi hamda kadrlar bazasini yaratishdagi etnik va ijtimoiy omillar arxiv hujjatlari hamda tarixiy manbalar qiyosiy tahlili asosida ko‘rib chiqiladi. Tadqiqot yakunida qayta qurish davridagi iqtisodiy-tizimli inqirozlarning sohaga salbiy ta’siri baholanib, sovet davrida yaratilgan moddiy-texnik va ilmiy-metodik poydevorning mustaqillik yillaridagi milliy sport tizimi uchun tamal toshi bo‘lib xizmat qilganligi haqidagi xulosalar bayon etilgan.

Kalit so‘zlar: GTO dasturi, jismoniy tarbiya, sport infratuzilmasi, pedagogika institutlari, milliy kurash.

Бенгматов Алибек,
преподаватель кампуса Сурхандарья
Навоийского инновационного университета

ПОДГОТОВКА СПОРТИВНЫХ КАДРОВ В ЮЖНОМ УЗБЕКИСТАНЕ ВО ВТОРОЙ ПОЛОВИНЕ XX ВЕКА: АНАЛИЗ ПОЛИТИЧЕСКИХ, СОЦИАЛЬНЫХ И ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫХ ФАКТОРОВ

АННОТАЦИЯ

В статье комплексно анализируется системное влияние государственной политики советского периода на формирование и эволюционное развитие системы подготовки спортивных кадров в Южном Узбекистане (преимущественно на примере Кашкадарьинской и Сурхандарьинской областей) во второй половине XX века. В исследовании научно обоснована стратегическая роль общесоюзной программы «Готов к труду и обороне» (ГТО), направленной на повышение физической подготовленности населения, укрепление обороноспособности и социальной здоровья в условиях централизованного управления. Рассматривается расширение сети специализированных спортивных интернатов в регионе, а также эффективность факультетов физического воспитания, созданных при педагогических институтах Кашкадарьинской и Сурхандарьинской областей, в подготовке квалифицированных тренеров и специалистов.

На основе сравнительного анализа архивных документов и исторических источников исследуются процессы интеграции узбекских национальных видов спорта — прежде всего борьбы и игры улак-купкари — в советские модели физического воспитания, популяризация женского спорта с учётом региональной специфики, а также этнические и социальные факторы формирования кадровой базы. В заключении оценивается негативное влияние экономико-системного кризиса периода перестройки на данную сферу и обосновывается вывод о том, что материально-техническая и научно-методическая база, созданная в советский период, стала фундаментом развития национальной спортивной системы в годы независимости.

Ключевые слова: программа ГТО, физическое воспитание, спортивная инфраструктура, педагогические институты, национальная борьба.

Alibek Q. Bengmatov,
teacher at the Surkhandarya campus
of Navoi Innovation University

TRAINING OF SPORTS PERSONNEL IN SOUTHERN UZBEKISTAN IN THE SECOND HALF OF THE 20TH CENTURY: AN ANALYSIS OF POLITICAL, SOCIAL, AND INSTITUTIONAL FACTORS

ABSTRACT

This article comprehensively analyzes the systemic impact of Soviet state policy on the formation and evolutionary development of the sports personnel training system in Southern Uzbekistan (primarily on the example of the Kashkadarya and Surkhandarya regions) during the second half of the twentieth century. The study scientifically substantiates the strategic role of the all-Union “Ready for Labour and Defence” (GTO) program, which was aimed at enhancing the physical preparedness, defense capability, and social health of the population within a centralized administrative framework. It also examines the expansion of specialized sports boarding schools in the region and highlights the effectiveness of the faculties of physical education established at the pedagogical institutes of Kashkadarya and Surkhandarya in training highly qualified coaches and specialists.

Based on a comparative analysis of archival documents and historical sources, the article explores the integration of Uzbek national sports—particularly wrestling and the traditional game of ulak-kupkari—into Soviet physical education models, the popularization of women’s sports within specific regional contexts, and the ethnic and social factors involved in building a sustainable кадровый base. In conclusion, the study assesses the negative impact of the economic and systemic

crises of the perestroika period on the sector and argues that the material-technical and scientific-methodological foundations established during the Soviet era served as a cornerstone for the development of the national sports system in the years of independence.

Index Terms: GTO program, physical education, sports infrastructure, pedagogical institutes, national wrestling.

1. **Dolzarbligi:**

XX asrning ikkinchi yarmi O‘zbekiston sport tarixi solnomasida tizimli transformatsiyalar davri sifatida alohida o‘rin tutadi. Bu davrda sport kadrlarini tayyorlash jarayoni Sovet Ittifoqi yuritgan markazlashgan jismoniy tarbiya va sport siyosatining fundamental tamoyillari asosida shakllandi. Janubiy O‘zbekiston hududlari, xususan, Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari o‘zining demografik o‘sishi va agrar salohiyati bilan ushbu tizimda kadrlar zaxirasini yetkazib beruvchi muhim bazaga aylandi. Sovet hokimiyatining sport sohasidagi strategik maqsadi nafaqat aholini jismoniy sog‘lomlashtirish, balki “Mehnat va mudofaaga tayyor” (GTO) dasturi orqali mehnat unumdorligini oshirish va yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashdan iborat edi.

Ushbu davrda sport kadrlarini tayyorlashning institutsional asoslari sezilarli darajada kengaydi. 1950-yillardan boshlab Toshkentdagi markaziy oliygohlar bilan bir qatorda, janubiy hududlardagi pedagogika institutlari qoshida jismoniy tarbiya fakultetlarining tashkil etilishi (masalan, 1966-yilda Qarshi va keyinchalik Termiz pedagogika institutlarida) mahalliy mutaxassislar — trener va o‘qituvchilar qatlamini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynadi. Mazkur jarayon sportni faqat shahar markazlaridagi elita mashg‘ulotidan ommaviy ijtimoiy harakatga aylantirish imkonini berdi.

Biroq, sovet sport modeli janubiy viloyatlarning o‘ziga xos ijtimoiy-madaniy tuzilishi bilan o‘zaro integratsiyalashuv jarayonida qator ziddiyatli va qiziqarli xususiyatlarni namoyon etdi. Bir tomondan, milliy kurash va ot sporti kabi an’anaviy turlar sovet sport tizimiga moslashtirilgan bo‘lsa, ikkinchi tomondan, yevropacha sport turlari va ayollar sportini rivojlantirish orqali etnik hamda ijtimoiy integratsiyaga intilindi.

Ushbu maqolaning dolzarbligi shundaki, unda XX asrning ikkinchi yarmida Janubiy O‘zbekistonda sport mutaxassislarini tayyorlashning siyosiy, ijtimoiy va institutsional omillari kompleks tahlil qilinadi. Shuningdek, perestroyka davridagi tizimli inqirozlar va sovet davri merosining mustaqil O‘zbekiston sport tizimi poydevori sifatidagi ahamiyati tarixiy nuqtai nazardan baholanadi. Tadqiqotning maqsadi — janubiy hududlardagi sport kadrlarini shakllantirish tajribasini o‘rganish orqali, bugungi kundagi sport siyosatini takomillashtirish uchun ilmiy xulosalar ishlab chiqishdan iborat.

2. **Metodlar va o‘rganilganlik darajasi:**

XX asrning ikkinchi yarmida Janubiy O‘zbekistonda sport kadrlarini tayyorlash masalasi tarixshunoslikda bevosita alohida kompleks mavzu sifatida yetarlicha tadqiq etilmagan bo‘lsa-da, mazkur yo‘nalish turli davrlarda jismoniy tarbiya va sport tarixiga oid ilmiy ishlarda qisman yoritilgan. Mavjud adabiyotlarni shartli ravishda arxiv manbalari, sovet davri nashrlari, mustaqillikdan keyingi ilmiy tadqiqotlar hamda zamonaviy maqolalar doirasida tahlil qilish mumkin.

Avvalo, tadqiqotning asosiy manbaviy bazasini O‘zbekiston milliy arxivi (O‘zMA) hamda Surxondaryo viloyati davlat arxivi fond materiallari tashkil etadi [1–4; 5–12]. Xususan, O‘zMAning 2310-fondida saqlanayotgan hujjatlar sport tashkilotlarining boshqaruv mexanizmlari, moliyalashtirish masalalari va kadrlar tayyorlash jarayonining markazlashgan tizimi haqida muhim ma’lumot beradi [1,2,3,4]. Surxondaryo viloyati davlat arxivining 18-, 45- va 92-fond materiallari esa hududiy sport jamiyatlari, pedagogika institutlari hamda ixtisoslashtirilgan sport maktablarining faoliyatini yoritishda bevosita daliliy asos vazifasini bajaradi [5–12]. Arxiv manbalari, ayniqsa, sovet davrida markaz va hudud o‘rtasidagi boshqaruv munosabatlarini ochib berishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Sovet davrida chop etilgan fundamental ishlarda jismoniy tarbiya tizimi asosan ideologik yondashuv asosida talqin qilingan. Masalan, N.M.Alekseevning asarida jismoniy madaniyat

jamoalarini tashkil etish va boshqarishning metodik asoslari bayon etilib, sport tizimining institutsional tuzilmasi yoritilgan [14]. R.Ismailov va Ya.Yaroskiy tomonidan yozilgan tadqiqotda esa O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va sportning shakllanish bosqichlari umumiy tarixiy kontekstda ko‘rib chiqilgan [15]. Shuningdek, Yu.S.Sholomiskiy sovet davridagi O‘zbekistonda sport rivojini ittifoq miqyosidagi siyosat bilan bog‘liq holda tahlil qiladi [16]. Biroq ushbu ishlarda Janubiy O‘zbekiston hududiy xususiyatlari alohida tadqiq etilmagan.

Mustaqillik davrida jismoniy tarbiya va sport tarixini qayta baholash jarayoni kuchaydi. G.R.Asatovning ilmiy ishlari O‘zbekistonda jismoniy madaniyat va sport rivojining dastlabki bosqichlari hamda milliy sport turlarining tarixiy ildizlarini o‘rganishga qaratilgan bo‘lib, unda 1920–1930-yillar muammolari chuqur yoritilgan [17,18,19]. Biroq XX asrning ikkinchi yarmi hududiy kesimda yetarlicha ochib berilmagan.

R.Salimovning dissertatsiyasida Ikkinchi jahon urushi yillarida mudofaa-ommaviy sport ishlari va GTO tizimining harbiy-siyosiy ahamiyati tahlil qilingan [22]. Bu tadqiqot sovet sport siyosatining ideologik va mudofaa yo‘nalishlarini tushunishda muhim nazariy asos yaratadi. S.Yagshiev esa Markaziy Osiyo respublikalarida sotsialistik jismoniy madaniyat shakllanishining tashkiliy va siyosiy omillarini ko‘rsatadi [23, 24].

Zamonaviy tadqiqotlar orasida S. Omonova sovet davrida O‘zbekistonda jismoniy tarbiya va sportning umumiy holatini ijtimoiy-siyosiy nuqtai nazardan baholaydi [21]. Shuningdek, Yu.I.Ibragimov va Yu.A.Sklyar tomonidan Farg‘ona jismoniy madaniyati ildizlariga oid tadqiqot hududiy sport taraqqiyotining tarixiy asoslarini ochib beradi [20].

Mahalliy tarixiy manba sifatida J.Toshpo‘latovning Surxondaryoda jismoniy madaniyat va sport tarixiga bag‘ishlangan asari hududiy jarayonlarni tiklashda muhim o‘rin tutadi [13].

Umuman olganda, mavjud adabiyotlar sovet davrida jismoniy tarbiya va sport tizimining shakllanishi hamda rivojlanishiga oid umumiy nazariy va tarixiy tasavvurni beradi. Biroq Janubiy O‘zbekiston (Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlari) misolida sport kadrlarini tayyorlash tizimining siyosiy, ijtimoiy va institutsional omillari kompleks tarzda maxsus tadqiq etilmagan. Mazkur maqola aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan bo‘lib, arxiv hujjatlari, ilmiy adabiyotlar va dala materiallari asosida hududiy tajribani tizimli tahlil qilishni maqsad qiladi.

Tadqiqotda asosiy manba sifatida O‘zbekiston milliy arxivi (O‘zMA) va Surxondaryo viloyati davlat arxivi fondlari ishlatildi. Arxiv hujjatlari markaziy va hududiy boshqaruv munosabatlari, GTO dasturi, ixtisoslashtirilgan sport internatlari va pedagogika institutlarining faoliyati haqida daliliy ma‘lumotlarni taqdim etdi va tarixiy-tadqiqotiy asos yaratdi.

Tahlil jarayonida komparativ va integrativ yondashuvlar qo‘llanildi. Sovet davrida jismoniy tarbiya tizimining institutsional va metodik jihatlari Qashqadaryo va Surxondaryo hududlari misolida solishtirildi. Shuningdek, milliy sport turlarining sovet jismoniy tarbiya modellari bilan integratsiyasi, ayollar sportining ommalashishi va etnik-iqtisodiy omillarning kadrlar tayyorlashga ta‘siri aniqlash uchun komparativ tahlil metodidan foydalangan.

Dala tadqiqoti va intervyular orqali mahalliy tajriba va oral tarix o‘rganildi. Bu metod arxiv va nazariy ma‘lumotlarni jonli xotiralar bilan to‘ldirdi, murabbiylar tayyorlash amaliyotini yoritdi va hududiy xususiyatlarni aniqlash imkonini berdi. Shu bilan birga, tarixiy-komparativ va evolyutsion yondashuv qo‘llanilib, sport kadrlarini tayyorlash tizimining shakllanishi, rivojlanish bosqichlari va sovet davridagi merosi tizimli tarzda tahlil qilindi.

3. Tadqiqot natijalari:

Sovet Ittifoqi tarkibida bo‘lgan davrda, ayniqsa XX asrning ikkinchi yarmida, O‘zbekistonning janubiy hududlarida sport kadrlarini tayyorlash tizimi markazlashgan siyosatlar ta‘sirida shakllandi, bu jarayon kommunistik partiyaning umumiy fizkultura va sportni rivojlantirish strategiyasiga asoslangan holda amalga oshirildi [14–16; 21–24]. Ushbu tizimning asosiy maqsadi aholini jismoniy jihatdan mustahkamlash, mehnat va mudofaa qobiliyatini oshirish, shuningdek, elita sportchilarini tarbiyalash orqali xalqaro obro‘-e‘tiborni ta‘minlashdan iborat edi, bu esa janubiy viloyatlarda, masalan, Samarqand, Buxoro, Andijon va Qashqadaryo kabi mintaqalarda mahalliy sharoitlarga moslashtirilgan holda qo‘llanildi [1-4].

XX asrning ikkinchi yarmida Janubiy O‘zbekistonda sport kadrlarini tayyorlash jarayoni bir necha muhim yo‘nalishlarda kechdi va o‘ziga xos natijalarni ko‘rsatdi. 1950-yillardan boshlab sport mutaxassislarini tayyorlash tizimi hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda markazsizlashtirila boshlandi. Toshkentdagi O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya institutining (1955-yil) tashkil etilishi nafaqat poytaxt, balki Janubiy viloyatlar uchun ham kadrlar zaxirasini yaratdi [14; 15]. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, aynan 1970-yillarga kelib janubiy hududlarda faoliyat yuritayotgan trener va o‘qituvchilar sonining 4000 nafarga yetishi, mintaqadagi pedagogika institutlari (Samarqand, Buxoro, Andijon, keyinchalik Qarshi va Termiz) qoshida jismoniy tarbiya fakultetlarining kengayishi bilan bevosita bog‘liqdir [12; 13]. Bu esa kadrlar yetishmovchiligi muammosini mahalliy resurslar hisobiga hal qilish imkonini bergan.

"Mehnat va mudofaaga tayyor" (GTO) dasturining 1972 va 1985-yillardagi yangilangan tahrirlari Janubiy O‘zbekistonning agrar tuzilmasiga moslashtirildi [22]. Muhokama shuni ko‘rsatadiki, sport kadrlarini tayyorlash jarayoni mintaqaning iqtisodiy negizi bo‘lgan paxtachilik va qishloq xo‘jaligi bilan uzviy bog‘langan. GTO me‘yorlari nafaqat jismoniy ko‘rsatkich, balki qishloq aholisining mehnat samaradorligini oshirish vositasi sifatida qo‘llanildi. Biroq, statistik ma‘lumotlar tahlili shahar va qishloq o‘rtasida kadrlar taqsimoti va infratuzilma borasida sezilarli nomutanosiblik mavjud bo‘lganini tasdiqlaydi: sport klublarining aksariyati shahar markazlarida to‘plangan bo‘lib, qishloq joylarida mutaxassislar asosan umumta‘lim maktablari negizida faoliyat yuritgan [8; 9; 10].

Sovet hokimiyatining, xususan, Xrushchev davridagi sportni ommaviylashtirish strategiyasi Janubiy O‘zbekistonda yangi ijtimoiy qatlam — "sport intelligentsiyasi"ning shakllanishiga olib keldi [14;15;16;21]. Arxiv hujjatlari tahlili shuni ko‘rsatadiki, sport kadrlarini tayyorlashda faqat jismoniy sifatlar emas, balki "sovet kishisi"ni tarbiyalashga yo‘naltirilgan mafkuraviy komponent ham muhim o‘rin tutgan [22; 23; 24]. Bu esa trener-pedagoglar zimmasiga ham sportchi, ham mafkuraviy yetakchi vazifasini yuklagan.

Janubiy O‘zbekistonning etno-madaniy o‘ziga xosligi sovet modellari bilan integratsiya jarayonida o‘ziga xos sintezni yuzaga keltirdi. Mahalliy murabbiylar tayyorlashda milliy kurash va ot sporti elementlaridan foydalanish (asosan norasmiy darajada bo‘lsa-da) sportning ommaviylashtirishini tezlashtirdi [13; 25]. Surxondaryo va Qashqadaryo viloyatlari davlat arxivlari ma‘lumotlari shuni tasdiqlaydiki, 1980-yillarning oxiriga kelib, mintaqada kadrlar tayyorlashning o‘ziga xos maktabi shakllangan bo‘lib, u keyinchalik mustaqil O‘zbekiston sport tizimi uchun mustahkam poydevor vazifasini o‘tadi [5;6;7;8].

Olingan natijalar shuni ko‘rsatadiki, XX asrning ikkinchi yarmida sport kadrlarini tayyorlash tizimi qat‘iy markazlashgan bo‘lishiga qaramay, Janubiy O‘zbekistonda mahalliy demografik va iqtisodiy ehtiyojlarga moslashishga majbur bo‘lgan. Tizimdagi asosiy yutuq mutaxassislar sonining keskin ortishi bo‘lsa, asosiy kamchilik — infratuzilmaning kadrlar soniga mutanosib rivojlanmaganligi va qishloq hududlarida sport metodikasining sustligi bo‘lib qolavergan [13; 25].

Tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, Leonid Brejnev davrida (1964–1982) sport kadrlarini tayyorlashda "Elita sporti" va "Ommaviy jismoniy tarbiya" o‘rtasidagi muvozanatni ta‘minlash uchun Sharqiy Yevropa (asosan GDR) tajribasidan keng foydalanilgan [14; 15]. 1962-yilda Toshkentda ochilgan birinchi sport internat-maktabi prototip vazifasini o‘tadi va 1979-yilga kelib respublika bo‘ylab bunday muassasalar soni 26 taga yetdi [1–12].

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, janubiy viloyatlardan (Surxondaryo, Qashqadaryo) saralab olingan iqtidorli yoshlar ushbu internatlarda nafaqat jismoniy, balki sport psixologiyasi va tibbiy nazorat kabi zamonaviy yo‘nalishlarda ham kadr bo‘lib yetishgan [9;10]. Biroq, infratuzilma tahlili shuni ko‘rsatadiki, moddiy-texnik baza asosan shahar markazlarida (Toshkent, Samarqand, Andijon) to‘plangan bo‘lib, qishloq hududlarida elektr va suv ta‘minotidagi muammolar tizimli kadrlar tayyorlash jarayonini murakkablashtirgan [2;4].

Janubiy O‘zbekistonda ayollar sporti kadrlarini tayyorlash dinamikasi ijtimoiy o‘zgarishlarning muhim indikator bo‘ldi. Statistik ma‘lumotlar shuni ko‘rsatadiki, respublikada sport bilan shug‘ullanuvchi ayollar ulushi 10 yil ichida (1959–1969 yy.) 3,6% dan 10,8% gacha o‘sgan [18; 13]. Bu o‘shishda Farg‘ona (1954) va Samarqand (1951) pedagogika institutlari

qoshidagi jismoniy tarbiya fakultetlari hal qiluvchi rol o'ynadi [6; 7]. Andijonning "Andijonochka" xokkey jamoasining 1979-yilda Ittifoq chempioni bo'lishi kabi natijalar janubiy mintaqadagi ayollar sporti maktabining naqadar yuqori salohiyatga ega bo'lganini isbotlaydi [13].

Sovet davri sport kadrlarini tayyorlash tizimining o'ziga xos natijasi — bu "Madaniy va etnik birlashuv"dir. Sport maydonlari o'zbek, rus, tojik va boshqa millat vakillari uchun yagona "sovet fuqarosi" modelini shakllantirish poligoniga aylandi [22; 23; 24]. Komsomol va "Zarnitsa" kabi harbiy-vatanparvarlik o'yinlari orqali sport kadrlariga mudofaa strategiyasining muhim bo'g'ini sifatida qaraldi [22; 23].

Mixail Gorbachyov (1985–1991) davridagi perestroyka siyosati sport tizimidagi jiddiy kamchiliklarni fosh etdi. Muhokama qilinayotgan davrda janubiy viloyatlarda, xususan, Buxoro oblastida og'ir atletika klublari soni hujjatlarda 904 ta deb ko'rsatilgan bo'lsa-da, amalda ularning soni 100 tadan oshmasligi ma'lum bo'ldi [4]. Shunga qaramay, Termiz va Qarshi pedagogika institutlarining (1966) kadrlar yetkazib berish quvvati saqlab qolindi va bu mustaqillik arafasida mintaqaviy kadrlar bazasini saqlashga imkon berdi [8].

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, XX asrning ikkinchi yarmi Janubiy O'zbekistonda sportni nafaqat jismoniy tarbiya, balki ijtimoiy mobilizatsiya vositasiga aylantirdi. Sport kadrlarini tayyorlash tizimi qishloq yoshlarining urbanizatsiyalashuvini tezlashtirdi. "Sport ustasi" va "Oliy murabbiy" kabi unvonlarning joriy etilishi, ayniqsa janubiy institutlar bitiruvchilari uchun ijtimoiy iyerarxiyada yuqori mavqega ega bo'lish imkoniyatini yaratdi [14; 15; 18].

Muhokama jarayonida aniqlanishicha, sport kadrlarini shakllantirish jarayoni mintaqaning iqtisodiy negizi bo'lgan paxtachilik sektori bilan bevosita bog'langan. Masalan, Zarafshon okrugi va boshqa janubiy hududlarda sport to'garaklari paxta terimi va qishloq xo'jaligi rejalari bilan integratsiya qilingan [8; 12]. Bu esa jismoniy tarbiyadan mehnat samaradorligini oshirishning utilitar vositasi sifatida foydalanilganini ko'rsatadi.

1970–1980-yillar Janubiy O'zbekistonda jismoniy tarbiya fakultetlarining kengayishi bilan xarakterlanadi. Namangan (1966), Samarqand (1967), Jizzax (1976) va Surxondaryo (1979) fakultetlarining tashkil etilishi natijasida mutaxassislar tayyorlash konveyer usuliga o'tdi [4; 8].

1965-yilga kelib sport bilan shug'ullanuvchi ayollar sonining 500 ming nafarga yetishi sovet modernizatsiyasining eng yirik yutuqlaridan biri sifatida baholanadi [18; 13]. Galina Shamrayning 1952-yilgi Xelsinki Olimpiadasidagi oltin medali janubiy hududlardagi yosh qizlar uchun "Olimpiya madaniyati" va professional sportga kirib kelishda asosiy turtki bo'lib xizmat qildi [18; 19].

Janubiy O'zbekistonda kadrlar tayyorlashning o'ziga xos xususiyati — bu folklor sport turlarining (kurash, ot sporti) sovet musobaqalari tizimiga integratsiyalashuvidir. Bu metodologik yondashuv mahalliy aholi orasida sportga bo'lgan motivatsiyani oshirishga xizmat qilgan bo'lsa-da, resurslarning asosiy qismi evropacha turlarga (futbol, gimnastika, yengil atletika) yo'naltirilgan edi [14; 15]. Masalan, 1956-yilda "Paxtakor" stadioni qurilishi elita sport kadrlarini poytaxtga jalb etish markazi bo'lgan bo'lsa, chekka qishloqlarda kadrlar tayyorlash bazasi hali ham cheklangan infratuzilma (suv va elektr tanqisligi) sharoitida qolayotgan edi [3].

Sport maydonlari turli etnik guruhlarni (o'zbek, rus, tojik va b.) birlashtiruvchi "ijtimoiy laboratoriya" vazifasini o'tadi [22; 23; 24]. Birgalikdagi mashg'ulotlar va "Zarnitsa" kabi harbiy-vatanparvarlik o'yinlari sport kadrlarida kommunistik qadriyatlar va sovet fuqaroligi hissiyatini shakllantirishga yo'naltirildi [22; 23]. Bu jarayon 1980-yillar oxiridagi perestroyka davrida hisobotlardagi yolg'on ma'lumotlar (Buxoro va Andijon misolidagi shishirilgan raqamlar) tufayli tanqidga uchragan bo'lsa-da, yaratilgan kadrlar bazasi 1990-yillarda yangi ochilgan oliygohlar (masalan, Urganch) uchun metodik asos bo'lib xizmat qildi [13].

1-jadval. XX asrning ikkinchi yarmida Janubiy O'zbekiston sport kadrlarini tayyorlash va sohani institutsional rivojlantirishning asosiy bosqichlari [1-4].

Yil	Voqea / Tashkil etilgan muassasa	Tavsif / Muhim jihat
1951	Samarqand jismoniy tarbiya va pedagogika instituti ochilgan (ayollar sporti uchun muhim)	Ayollar sporti bo'yicha kadrlar tayyorlash boshlangan

Yil	Voqea / Tashkil etilgan muassasa	Tavsif / Muhim jihat
1954	Fargʻona pedagogika institutining jismoniy tarbiya fakulteti tashkil etilgan; Andijon viloyatida ayollar sporti rivojlanishi	Janubiy mintaqalarda ayollar sporti rivoji va Spartakiada natijalari
1955	Oʻzbekiston davlat jismoniy tarbiya instituti (Toshkent) ochilgan – janubiy viloyatlardan talabalar oʻqitilgan	Janubiy viloyatlardan kelgan talabalarni tayyorlash markazi
1959	Respublikada ayollar sport ishtiroki 3,6% dan 10,8% ga oshgan (1969-yilga kelib)	Ayollar ishtirokining oshishi
1962	Toshkentda birinchi sport internati ochilgan (Sharqiy Germaniya modeli asosida)	Yosh sportchilarni maxsus tayyorlash tizimi
1964	Leonid Brejnev davri boshlanishi – etnik integratsiya va sportni madaniy birlashuv vositasi sifatida rivojlantirish	Sport orqali etnik guruhlar integratsiyasi
1966	Termiz, Qarshi, Namangan, Qoʻqon pedagogika institutlarining jismoniy tarbiya fakultetlari ochilgan	Janubiy oblastlarda mahalliy fakultetlar tashkil etilishi
1967	Samarqand pedagogika institutining jismoniy tarbiya fakulteti ochilgan	Samarqandda jismoniy tarbiya fakulteti
1972	GTO dasturining yangi versiyasi joriy etilgan – janubiy viloyatlarda sport klublari koʻpaygan	Ommaviy sport va GTO dasturi kuchayishi
1979	Oʻzbekistonda 26 ta sport internati faoliyat yuritgan; Andijon “Andijonochka” xokkey jamoasi Ittifoq chempioni	Sport internatlari soni va ayollar sportidagi yutuqlar
1985	GTO dasturining yangi versiyasi va perestroyka boshlanishi – qishloq sport klublarining kamligi tanqid qilingan	Perestroyka davrida ochiqlik va mahalliy resurslarga eʼtibor

Tadqiqot doirasida toʻplangan maʼlumotlar va arxiv hujjatlari asosida shakllantirilgan ushbu 1-jadval XX asrning ikkinchi yarmida Janubiy Oʻzbekiston sport tizimining evolyutsion rivojlanish manzarasini ochiq koʻrsatadi. Jadval tahlili bir necha muhim tendensiyalarni ochib beradi:

Birinchidan, institutsional kengayish dinamikasi. 1951-yildan 1970-yillar oxirigacha boʻlgan davrda sport kadrlarini tayyorlash tizimi markazdan (Toshkentdan) chekka viloyatlarga qarab kengayganini koʻrish mumkin. Ayniqsa, 1966-yilda Termiz, Qarshi, Namangan va Qoʻqonda jismoniy tarbiya fakultetlarining parallel ravishda ochilishi janubiy mintaqalarda murabbiylar yetishmovchiligi muammosini hal etishda strategik burilish yasadi. Bu jarayon sport mutaxassislarini tayyorlashni hududiy ehtiyojlarga va demografik oʻsishga moslashtirish imkonini berdi.

Ikkinchidan, ayollar sportining ijtimoiy modernizatsiyasi. Jadval maʼlumotlari shuni koʻrsatadiki, 1959–1969-yillar oraligʻida ayollarning sportdagi ishtiroki qariyb uch barobarga (3,6% dan 10,8% gacha) oshgan. Bu koʻrsatkich Samarqand va Fargʻonadagi ixtisoslashtirilgan fakultetlar faoliyati bilan bevosita bogʻliqdir. 1979-yilda "Andijonochka" jamoasining Ittifoq chempioni boʻlishi esa, oʻn yillik tizimli kadrlar tayyorlash jarayonining oliy natijasi sifatida baholanishi mumkin.

Uchinchidan, elita sporti va ommaviylik integratsiyasi. 1962-yilda joriy etilgan sport internatlari tizimi (GDR modeli asosida) iqtidorli yoshlarni professional darajada tayyorlashga xizmat qilgan boʻlsa, 1972 va 1985-yillardagi GTO (Mehnat va mudofaaga tayyor) dasturlari sportni ommaviy xarakterga aylantirishga yoʻnaltirildi. Jadvalda koʻrsatilganidek, 1979-yilga kelib sport internatlari sonining 26 taga yetishi, Oʻzbekistonning sobiq Ittifoq miqyosidagi sport zaxiralari bazasiga aylanganini tasdiqlaydi.

Toʻrtinchidan, perestroyka davridagi transformatsiyalar. 1985-yildan boshlangan davr jadvalda tizimdagi nomutanosibliklar (qishloq joylarida infratuzilma yetishmasligi) tanqid qilingan davr sifatida qayd etiladi. Bu esa sovet sport modelining kadrlar tayyorlashdagi miqdoriy yutuqlari bilan birga, sifat va taqsimotdagi muammolarini ham koʻrsatib beradi.

Mazkur 1-jadval Janubiy Oʻzbekiston sport kadrlarini tayyorlash tizimi qatʼiy rejalashtirish va tizimli institutsional rivojlanish bosqichlarini bosib oʻtganligini, bu esa bugungi milliy sport maktablarining shakllanishi uchun asosiy manba boʻlganini isbotlaydi.

4.Xulosa:

XX asrning ikkinchi yarmida Janubiy O‘zbekistonda sport kadrlarini tayyorlash jarayonini tadqiq etish natijasida quyidagi fundamental xulosalarga kelindi:

Birinchiidan, Sovet Ittifoqining markazlashgan siyosati Janubiy O‘zbekistonning ijtimoiy-madaniy hayotida sportni institutsional darajaga ko‘tardi. Markazlashgan boshqaruv modellari va "Mehnat va mudofaaga tayyor" (GTO) kabi dasturlarning joriy etilishi jismoniy tarbiyani nafaqat salomatlik, balki davlat mudofaa va mehnat unumdorligini oshirishning strategik quroliga aylantirdi. Janubiy hududlarning agrar xususiyatlari ushbu tizimning mahalliy sharoitlarga moslashishini ta'minlab, qishloq xo'jaligi mehnati va ommaviy sportning o'ziga xos sintezini yuzaga keltirdi.

Ikkinchiidan, mintaqada sport kadrlarini tayyorlashning mustahkam bazasi yaratildi. 1950–1980-yillar oralig‘ida Samarqand, Farg‘ona, Andijon, Qarshi va Termiz kabi shaharlarda pedagogika institutlari qoshida jismoniy tarbiya fakultetlarining tashkil etilishi mintaqaviy kadrlar defitsitini bartaraf etdi. Ushbu muassasalar tomonidan tayyorlangan minglab trener va pedagoglar sportni qishloq va shahar darajasida ommaviylashtirishda asosiy bo‘g‘in vazifasini o‘tadi.

Uchinchiidan, sovet sport modeli mintaqaning etnik va ijtimoiy qiyofasini modernizatsiyalashga xizmat qildi. Milliy kurash va ko‘pkari kabi xalq o‘yinlarining sovet jismoniy tarbiya tizimiga integratsiyalashuvi mahalliy aholining sportga qiziqishini oshirgan bo‘lsa, ayollar sportining rivojlanishi an’anaviy jamiyatda xotin-qizlarning ijtimoiy faolligini oshirishda muhim omil bo‘ldi. Etnik integratsiya jarayonlari esa sport maydonlarini turli millat vakillari uchun umumiy ijtimoiy makon sifatida shakllantirdi.

To‘rtinchiidan, tizimdagi yutuqlar bilan birga, shahar va qishloq o‘rtasidagi infratuzilmaviy nomutanosiblik hamda perestroyka davrida fosh etilgan statistik manipulyatsiyalar (hisobotlardagi yolg‘on ko‘rsatkichlar) sovet modelining tizimli kamchiliklarini ko‘rsatib berdi. Bu esa kadrlar tayyorlashda miqdor va sifat o‘rtasidagi mutanosiblikni saqlash muhimligini isbotlovchi tarixiy saboqdir.

Xulosa shundan iboratki, XX asrning ikkinchi yarmida Janubiy O‘zbekistonda shakllantirilgan sport kadrlarini tayyorlash tizimi, garchi mafkuraviy maqsadlarga yo‘naltirilgan bo‘lsa-da, bugungi mustaqil O‘zbekiston sportining moddiy-texnik, metodik va institutsional poydevorini yaratib berdi. Ushbu tarixiy tajriba bugungi kunda ham mahalliy an’analar bilan zamonaviy sport texnologiyalarini uyg‘unlashtirish hamda mintaqaviy sport siyosatini samarali yuritishda muhim manba bo‘lib xizmat qiladi.

Iqtiboslar/Сноски/References:

I. Arxiv hujjatlari (Archival Sources)

1. O‘zbekiston milliy arxivi (O‘zMA). 2310-fond, 1-ro‘yxat, 52-ish, 112-varoq.
2. O‘zbekiston milliy arxivi (O‘zMA). 2310-fond, 1-ro‘yxat, 164-ish, 95-96-varaqlar.
3. O‘zbekiston milliy arxivi (O‘zMA). 2310-fond, 1-ro‘yxat, 539-ish, 41-varoq.
4. O‘zbekiston milliy arxivi (O‘zMA). 2310-fond, 1-ro‘yxat, 744-ish, 197-varoq.
5. Surxondaryo viloyat davlat arxivi. 92-fond, 1-ro‘yxat, 94-ish, 6-varoq
6. Surxondaryo viloyati davlat arxivi, 18-fond, 1- ro‘yxat, 115-ish, 22 varaq
7. Surxondaryo viloyati davlat arxivi, 18-fond, 1- ro‘yxat, 115-ish, 27 varaq
8. Surxondaryo viloyati davlat arxivi, 18-fond, 1- ro‘yxat, 58-ish, 12-18 varaq
9. Surxondaryo viloyati davlat arxivi, 18-fond, 1- ro‘yxat, 73-ish, 28-29 varaq
10. Surxondaryo viloyati davlat arxivi, 45-fond, 1- ro‘yxat, 45-ish, 66- varaqlar.
11. Surxondaryo viloyati davlat arxivi. 92 –fond, 1-ro‘yxat, 77-ish, 70-varoq..
12. Surxondaryo viloyati davlat arxivi. 92 –fond, 1-ro‘yxat, 77-ish, 12-47-varoq.
13. Toshpo‘latov J.T. Surxandaryoda jismoniy madaniyat va sport.- Termiz: 1991.- 138 b.

II. Kitoblar va monografiyalar (Books and Monographs)

14. Алексеев Н. М. Организация работы в объединенных коллективах физической культуры. – Москва: Физкультура и спорт, 1971. – С. 73.

15. Исмаилов Р., Яроцкий Я. Вопросы истории физической культуры и спорта в Узбекистане. – Ташкент: Укитувчи, 1968.
16. Шоломицкий Ю. С. Физическая культура и спорт в советском Узбекистане // Очерки по истории физической культуры. – Москва: Физкультура и спорт, 1964.
- III. Ilmiy maqolalar va dissertatsiyalar (Scientific Articles and Dissertations)
17. Asatova G. R. Tendentsii razvitiya fizicheskoy kul'tury i sporta v Uzbekistane v 20-30-e gody XX veka // Fizicheskaya kul'tura i sport – osnovy zdorovoy natsii: Materialy VI Mezhdunarodnoy nauchno-prakticheskoy konferentsii. – Chita: ZabGU, 2021.
18. Asatova G. R. Istoriya fizicheskoy kul'tury i sporta v Uzbekistane: mozaika natsional'nykh vidov sporta. – 2022.
19. Asatova G. R. Problemy fizicheskoy kul'tury i sporta Uzbekistana v mezhvoenny period (1920–1930 gg.). – 2022.
20. Ibrahimov Yu. I., Sklyar Yu. A. Istoki fizicheskoy kul'tury Fergany // Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury. – Moskva: Fizkul'tura i sport, 1988.
21. Omonova S. Obshchaya situatsiya fizicheskogo vospitaniya i sporta v Uzbekistane v sovetkiy period // Oriental Journal of Social Sciences. – 2024.
22. Salimov R. Oboronno-massovaya rabota sportivnykh organizatsiy Uzbekistana v gody Velikoy Otechestvennoy voyny (1941-1945 gg.): Dissertatsiya na soiskanie uchenoy stepeni kandidata istoricheskikh nauk. – Tashkent: UzGSIFK, 2003.
23. Yagshiev S. Vazhnyy istochnik issledovaniya sotsialisticheskoy fizicheskoy kul'tury respublik Sredney Azii // Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury. – Moskva, 1989.
24. Yagshiev S. Bratskaya pomoshch' – vazhneyshee uslovie razvitiya fizicheskoy kul'tury v sredneaziatskikh respublikakh (1925-1937 gg.) // Teoriya i praktika fizicheskoy kul'tury. – Moskva, 1990.
- IV. Dala tadqiqoti materiallari (Field Research Data)
25. Dala yozuvlari. Denov tumani, Lochin mahallasi, 31-uyda yashovchi sport faxriysi Oqbo'taev Abdurashid Yakubovich bilan suhbat materiallari. 2023-yil 20-oktabr.

ЎТМИШГА НАЗАР

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST

Taqdim etilayotgan maqolalarga qo'yilgan talablar:

1. Maqolalar o'zbek, ingliz va rus tillarida minimal 5 sahifadan iborat bo'lib, Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan holda bo'lishi shart.
2. Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatorga ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.
3. Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni, e-mail va telefon raqami, uchinchi qatorda sahifaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.
4. Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida 60 so'zdan iborat annotatsiya beriladi.
5. Keyingi qatordan 7-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.
6. Keyingi qatordan asosiy matn boshlanadi va maqola (IMRAD) 4 qismdan iborat bo'ladi: Mavzuning dolzarbligi. Metodlar va o'rganilganlik darajasi. Tadqiqot natijalari. Xulosa.
7. Maqolalar ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, ulardagi fakt va fikrlar asoslangan hamda mustaqil ma'no kasb etishi lozim, plagiat holati taqiqlanadi. Muallif foydalanilgan adabiyotlarni aniq ko'rsatishi, olingan iqtiboslarning aniq manbalarini keltirishi lozim.
8. Web of science hamda Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.
9. Iqtiboslar matn ichida [1, 25] beriladi. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim.

Требования к оформлению научной статьи:

1. Статьи должны содержать 5 страниц, в формате Times New Roman на Microsoft Word, 12 кегль, 1 см, со всех сторон 2 см.
2. Начала абзаца – 1,25 см, формировать строки по ширине, перенос слов в другой ряд должен быть в автоматическом порядке.
3. В первой строке от правой стороны Ф.И.О. автора, во второй строке место работы, должность, ученая степень и ученое звание, e-mail и номер телефона, в третьей строке по центру страницы прописными буквами жирным шрифтом название статьи. Эта информация должна быть предоставлена на узбекском, английском и русском языках.
4. В следующей строке аннотация из 60 слов на трех языках: узбекский, английский и русский.
5. Со следующей строки ключевые слова 7-10.
6. Далее начинается основной текст. новый текст начинается со следующей строки, и статья состоит из (IMRAD) 4 частей: актуальность темы, методы и уровень исследования, результаты исследования, заключение.
7. Статьи должны иметь научное значение, факты и идеи должны быть обоснованными и избежать плагиата. Автор должен точно указать использованную литературу и ссылку на источники, при помощи которых он выразил свое мнение.
8. Сноски или ссылки должен быть взяты из Web of science, а также системы журналов Scopus.
9. Цитирование приводится в тексте [1, 25] Полный список литературы должен быть указан после основного текста, а алфавитном порядке.

Requirements of the articles submitted:

1. Articles should be at least 5 pages, in Times New Roman, 12 pt., 1 inter.
2. The line head should be 1,25 cm, line spacing, and the words should be automatically moved.
3. The author's full name should be on the first line from the right; the author's place of work, position, academic degree, and academic rank, email address, and phone number should be on the second line; the article title should be centered in bold, capital letters, on the third line. This information should be provided in Uzbek, English, and Russian.
4. An annotation of 60 words in the next line in three languages.
5. Key words from the next row in three languages 7-10.
6. The next line begins with the main text. The main text begins on the next line, and the article consists (IMRAD) of four parts: the relevance of the topic, the methods and level of research, the results, and the conclusion.
7. Articles must be of scientific importance and facts and opinions in the article should be well-grounded and have an independent meaning, and they must be free of plagiarism. The author must clearly demonstrate the literature used in his or her opinion, and provide the exact sources of the extracts.
8. Quotes should be from "Web of science" and "Scopus" journals.
9. A complete list of publications should be followed in alphabetical order after the main text. Seals and references should be in the main text [1, 25].